

Denna text är publicerad på kultursidan i Nerikes Allehanda 28 nov. 2015

Tillväxten är vår tids meteorhot

Sven Larsson är läkare och specialist i socialmedicin. Han är också med i tankesmedjan Omvända världen och skriver om vårtidsödesfråga inför Parismötet.

I Solna öppnas Skandinaviens största köpcentrum med över 200 butiker, restauranger, biograf och gym. Kunderna kan fördriva hela dagar där och tillfredsställa alla behov som de inte visste de hade men nu kan upptäcka att de har. Ett lysande framtidsprojekt som kommer att öka konsumtionstemperaturen kraftigt och stimulera tillväxt och välfärd, sägs det.

Under första delen av december samlas världens ledare i FN:s regi i Paris för att försöka hejda rovdriften på jordens resurser och miljö och begränsa de klimatförändringar som redan påverkar livsbetingelserna på många håll i världen.

Hänger de båda aktiviteterna ihop? Ja, i hög grad. Men de som med alla medel driver upp konsumtion som livsstil verkar totalt omedvetna om att de är på direkt kollisionskurs med framtiden. Tillväxtens evangelium predikas i köphelgedomarna. Att ifrågasätta denna heliga tes är lika omvälvande och möts av samma misstro som när Kopernikus på 1500-talet påstod att jorden inte var universums medelpunkt utan att jorden kretsade kring solen. Vi står nu inför att få ompröva vår uppfattning om tillvaron, om vår framtid och om människans roll.

Genom den enorma forsknings- och kunskapssatsningen som IPCC, FN:s klimatpanel, låtit genomföra har klimatfrågan hamnat i fokus som vår största och mest akuta överlevnadsfråga. Förhoppningarna är att vi ska kunna minska utsläpp av växthusgaser och begränsa stegringen av jordens medeltemperatur till två grader under det här århundradet. Klarar vi det kommer det ändå att leda till stora påfrestningar och stora förändringar för människan och för biologiskt liv. Men krisen är än större. Vi tar ut viktiga naturresurser i en takt som överskrider jordens förmåga att återskapa dem. Det gäller mineraler, olja, gas, skog, odlingsbar jord, fiskebestånd i haven, sötvatten. Det illustreras med begreppet Overshoot Day, det datum då vi gjort av med allt som jorden förmår producera och återskapa under året. Den inträffar allt tidigare för varje år och ligger nu i mitten av augusti. Resten av året måste vi ta avkapitalet, det som borde vara en försäkring för våra barnbarns livsbetingelser. Det är en in-teckning och belåning av framtiden som det kommer att bli oerhört krävande, om ens möjligt, att återbetala.

Resursförbrukningen skapar en miljökris. Vi släpper ut föroreningar och avfallsprodukter i en mängd som naturen inte kan hantera. Den mest akuta och direkt hotande är utsläppen av koldioxid från användning av fossil energi. Som följd av stigande temperatur frigörs andra växthusgaser som förstärker växthuseffekten. Glaciärer och polarisar smälter, och de reflekterande vita ytorna som kastar tillbaka instrålningen ut i atmosfären minskar. De stora havsströmmarna kan ändra förlopp. Hur dessa olika faktorer samverkar och förstärker varandra har vi svårt att beräkna, men risken finns att man passerar punkten utan återvändo, då planetens temperaturreglerande system helt bryter samman. Och det kan innebära slutet för biologiskt liv i de former vi känner till. Vi släpper också ut andra avfallsprodukter och föroreningar. Haven fylls med plastopor, i människokroppen anrikas ända från fosterstadiet

gifter, medicinrester, konserveringsmedel, lösningsmedel mm vars sammanlagda effekt vi inte vet mycket om. Risken är alldeles påtaglig att de två centrala systemet för vår civilisations överlevnad, ekosystemet med de oersättliga tjänster det ger oss, och våra sociala system, ordande samhällsbildningar, rämningar och bryter samman. Stora områden där mycket människor bor kommer att översvämmas, andra områden drabbas av svår torka och bränder.

Förutsättningar för att de grödor vi nu odlar ändras drastiskt, fisket blir omöjligt, människor har ingenstans att bo och kan inte få mat. Konflikter, förtvivlade terroraktioner, krig bryter ut. Människomassor kommer på drift i stora folkvandringar för att finna skydd och försörjning. Och den framtiden är delvis redan här. De flyktingströmmar till Europa som vi nu har svårt att klara är bara försynta andeviskningar mot vad som kommer. Och vem vet, snart kanske vi tvingas iväg som klimatflyktingar om Golfströmmen ändrar kurs.

Forskarna blir alltmer övertygade om att förändringarna utlöses av mänskliga aktiviteter. Man ser en ny geologisk tidsålder, *antropocen*, när människan påverkat ekologi, klimat och grundläggande biologiska förutsättningar så påtagligt att det kommer att medföra dramatiska förändringar på jorden. För närvarande försvinner ett tiotal arter om dagen på jorden och fortsätter vi i samma takt kommer vi att inom ett par hundra år ha åstadkommit en lika stor katastrof för biologisk mångfald som den senaste stora katastrofen, då en stor meteor träffade jorden i trakten av nuvarande Mexiko för drygt 60 miljoner år sedan och 75 % av levande arter gick under. Ur geologiskt perspektiv går det nu rasande fort. Och den art som sannolikt är minst anpassningsbar till förändringar och som kommer att gå under tidigt är vår egen art, homo sapiens.

Det finns två goda nyheter i den här dystra berättelsen. Den ena är att människan har åstadkommit detta. Det betyder att människan också har kunskaper och möjligheter att böja av utvecklingen. Den andra är de allvarliga kriserna har samma orsaker och kan förändras genom samma typ av åtgärder.

En avgörande fråga är om man faktiskt inser situationens allvar och att det är bråttom. Det rör sig inte om en sådan typ av domedagspredikan om jordens undergång som med jämna mellanrum har dykt upp i historien. Sådana har byggts på religiösa föreställningar och myter. Sceneriet ovan bygger på tunga vetenskapliga kunskaper som blir allt tydligare och allt mer samstämmiga för varje ny rapport. Förnekelse är en vanlig försvarsmekanism men förnekarna får allt svårare att hitta argument. Vissa menar att förr eller senare kommer det ändå att hända något allvarligt på kosmisk nivå, som vi inte kan göra något åt, jorden törnar runt och jordaxeln förskjuts, solen kallnar eller löpar amok. Det kommer att ske någon gång, men det dröjer sannolikt minst några miljoner år. Ska vi av det skälet inte nu göra vad vi kan för en värdig och bra livsmiljö för våra barnbarnsbarn? Det är nämligen deras tid det gäller, inte något i en fjärran framtid. Vi är så duktiga uppfinnare och entreprenörer säger de naiva framtidsoptimisterna, vi hittar på ett och annat och fixar det. Erfarenhet visar att symbiosen mellan teknologi och vår form av kapitalism leder till fortsatt rovdrift på naturen. Vem tror idag på att Volkswagen går i spetsen för att utveckla miljövänliga transportmedel?

Politiker och andra makthavare har länge känt till frågan och mötet i Paris är ungefär det tjugonde i FN:s regi om klimatet, utan att något av betydelse hänt. Tvärtom fortsätter utsläppen att öka och halten koldioxid i atmosfären är idag den högsta vi känner till under de senaste miljoner åren. En komplicerande konflikt rör också en rättvisefråga mellan länder och folkgrupper: Vilka har bidragit mest till utsläppen och vilka ska betala för åtgärder? Rika

länder som bidragit mest till rovdrift på resurser och miljö kan visserligen stoltsera med att man minskat sina utsläpp. Men det är från en mycket hög nivå. Och till stor del har man kunnat föra över en del av produktionen till andra fattiga länder. Det ekologiska fotavtrycket ger en rättvisare bild. Det visar hur mycket utsläpp invånarna i olika länder bidrar med från sin konsumtion, även av importvaror. En svensk bidrar ex med fem gånger så mycket som en indier. Rättvisa kräver att vissa fattiga länder rimligen måste kunna t o m öka sina utsläpp, måste få en fortsatt tillväxt. Men inte vilken tillväxt som helst.

Fortsatt tillväxt, alltså fortsatt stegring av bruttonationalprodukten, BNP, är den heliga trosdogm som enligt ekonomer och politiker är avgörande för välfärd. Men BNP är inte ett mått eller en indikator på välfärd. Den visar endast värdet av producerade varor och tjänster, men säger ingenting om resultatets betydelse. Om produktionen utgörs av tvättmaskiner, krigsmaterial eller barnpornografi spelar ingen roll. Ett hållbart välfärds mått måste visa förändringar i hälsa, utbildningsnivå och livskvalitet, förändringar i andel fattiga etc. och fånga det som händer utanför markanden i hushållen och genom frivilliginsatser och ideell verksamhet. Förluster i form av uttag av ändliga resurser och utsläpp av föroreningar måste också ingå i kalkylen. Det är egentligen ofattbart hur ekonomer och politiker kan hålla fast vid tillväxtmyten och ett så primitivt mått som BNP med allt vetenskapligt underlag som finns. Det politiska samtalet talar konsumtionens och ekonomiens språk och handlar gärna om budgetbalanser och statsskulder. Det borde istället handla om frånvaro av ekologisk balans, om de stora klimatskulderna, folkhälsoskulderna och de sociala skulderna. Tillväxten borde beskrivas i hållbarhetstermer med effekter på basala behov som hälsa, utbildning, livskvalitet och rättvis fördelning.

Makthavarna har verkat närmast handlingsförlamade inför de mycket stora förändringar som måste ske. De föreslår rätt traditionella medel som högre beninskatt, effektivare handel med utsläppsrätter, subventioner till ickefossil elproduktion mm. Många menar att politiker och makthavare underskattar den kunskap och den beredskap och de värderingar som finns bland människor för att vända på världen. Det är många som tycker: Det är nog nu, vi måste sluta plundra jorden, vi måste förvalta den. Det är nödvändigt att det demokratiska systemet börjar bilda opinion och visar sig förmöget att hantera vår tids stora ödesfrågor. En stark folklig opinion är troligen den enda kraft som kan sätta press på beslutsfattare att driva igenom nödvändiga förändringar. Föreställningarna om vad som är ett gott liv måste påverkas. Istället för egoismens syn att leva för att nå ekonomisk framgång, makt, berömmelse och konkurrensfördelar och ladda materiella ting med sociala och psykologiska värden måste vi omfattas av värden som solidaritet, rättvisa, medkännande, långsiktighet och hushållning med jordens resurser. För att vi ska förstå vår plats i samhället och på jorden måste alla hjälpas åt. Inte minst kulturen måste hjälpa oss att tolka och förstå världen och ge oss de viktiga berättelserna om hur en annorlunda, nödvändig, hållbar, rättvis och värdig civilisation skulle kunna se ut.

Det är en utomordentligt krävande utmaning för de vetenskapliga, ekonomiska och politiska systemen, för de demokratiska systemen och för värderingsfrågor i humanism och mänskliga rättigheter.

Men vad är alternativet?

Inför parismötet var stora manifestationer av civilsamhällets frivilligorganisationer planerade. Tyvärr har de tragiska terrorhandlingarna omöjliggjort detta. Så mycket viktigare är då att alla manifestationer som äger rum runt om i världen kan ställa krav och ge stöd till delegaterna i Paris.

För örebroarna finns möjligheter att visa sin solidaritet med jorden och med kommande generationer vid ett möte på Stortorget kl. 15.00 söndag den 29:e

Sven Larsson

Tankesmedjan Omvända vär(l)den, Örebro